

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-12>

УДК 330.341.1

ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

ACCOUNTING AND ANALYTICAL ENSURING THE ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Андріїв Наталія Миколаївна
кандидат економічних наук, доцент,
Ужгородський національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5014-4016>

Andriyiv Nataliia
Uzhhorod National University

В сучасних умовах, що визначаються для українських підприємств високими темпами технологічного поступу, а також економічною, політичною й соціальною нестабільністю через військові дії на території країни, виключно безпекова діяльність дозволяє зберегти цілісність бізнесу та продовжити функціонування. Дії суб'єктів безпеки у встановленні й протидії загрозам, ліквідації наслідків їх негативного впливу та/або застосування адаптаційних процедур повинні здійснюватися на основі відповідного інформаційного підґрунтя, яке стосовно внутрішнього інформаційного поля створюється обліково-аналітичним забезпеченням. Критичний огляд існуючих напрацювань стосовно створення такого забезпечення дозволив виявити ряд відмінностей та запропонувати варіанти їх ліквідації, виходячи із поточних умов функціонування українських підприємств. Отримані результати дозволяють провести необхідні корективи в частині видозмінення обліково-аналітичного забезпечення управління підприємством задля кращого задоволення інформаційних потреб суб'єктів безпеки.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, інформація, обліково-аналітичне забезпечення, система, управлінське рішення.

In modern conditions, which are determined for Ukrainian enterprises by high rates of technological progress, as well as economic, political and social instability due to military actions on the territory of the country, exclusively safe activities allow to preserve the integrity of the business and continue functioning. The actions of security entities in establishing and countering threats, eliminating the consequences of their negative impact and/or applying adaptation procedures must be carried out on the basis of the appropriate information basis, which is created by accounting and analytical support in relation to the internal information field. The study involves consideration of the theoretical background and development of practical recommendations for accounting and analytical support of the economic security of the enterprise. In order to develop a theoretical basis for improving the accounting and analytical support of the economic security of the enterprise, the following methods were applied: induction and deduction, comparison and systematization – in the study of the essential characteristics of the terms "information" and "accounting and analytical support"; synthesis and analysis – when characterizing the informational and analytical subsystems of the data-analytical support of the enterprise's economic security; morphological analysis – to clarify the procedure for obtaining and processing information within the process of meeting the information needs of security subjects; abstract-logical – for theoretical generalizations and research conclusions. A critical review of the existing developments related to the creation of such provision made it possible to identify a number of differences and propose options for their elimination, based on the current conditions of the functioning of Ukrainian enterprises. It is proven that accounting and analytical support should be focused exclusively on the internal information field. In its structure, it is advisable to allocate subsystems of accounting, data verification with further analysis. In order to form a holistic view of internal processes, it is necessary to summarize accounting and "non-accounting" information. The system should be flexible, that is, able to respond to changes in information requests, and the established indicators should signal a change in the level of security for each functional component of the enterprise's economic security. The obtained results make it possible to make the necessary corrections in terms of changing the accounting and analytical support of enterprise management in order to better meet the information needs of security subjects.

Keywords: economic security of the enterprise, information, accounting and analytical support, system, management decision.

Постановка проблеми. В межах четвертої промислової революції інформація набула якостей одного із найбільш важливих ресурсів, застосування якого сприяє генеруванню нових знань, що забезпечує більш раціональне використання природних ресурсів для задоволення потреб людства. Цифрові технології суттєво полегшують доступ до інформаційних ресурсів, їх опрацювання й застосування, але ці ж процеси вимагають перебудови системи управління, зокрема обліково-аналітичного забезпечення стосовно кожного підприємства. В умовах України, така потреба ще й стимулюється реаліями ведення господарської діяльності під час війни, коли виживання кожного підприємства визначається отриманням інформації для своєчасної протидії раніше існуючим та новим загрозам. Відтак актуальним є поглиблення розуміння обліково-аналітичного забезпечення як складової системи економічної безпеки підприємства із уточненням ключових моментів практичного застосування в умовах збільшення інформаційних потоків та впливу загроз, викликаних військовими діями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематика формування інформаційного підґрунтя управління на макро- та мікрорівні досліджується в публікаціях таких науковців як Н. Березняк [7], Д. Біленська [1], С. Барановська [9], Р. Бруханський [2], Л. Гангал [3], Н. Голячук [4], Л. Данильчук [5], А. Дикий [6], В. Євдокимов [6], А. Загородній [9], Т. Кваша [7], О. Кузьмін [9], В. Лень [8], Т. Писаренко [7], О. Прудка [7] та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри вагомий доробок українських та іноземних науковців в питаннях створення основи для прийняття управлінських рішень, зазначене завдання стосовно безпекової діяльності ще не можна вважати вирішеним через необхідність створення відмінної системи отримання й опрацювання інформації.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є розгляд теоретичного підґрунтя та розроблення практичних рекомендацій щодо обліково-аналітичного забезпечення економічної безпеки підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. У відповідності до встановленого завдання першочергово розглянемо зміст терміну «інформація», в основі сучасного розуміння якого покладено латинське слово *information*, що сприймається як відомості, роз'яснення, повідомлення, тобто йдеться

про дані, що визначають стан та можливу зміну середовища, яке оточує індивідуума. В побуті інформацію сприймають як будь-які відомості, стосовно яких існує інтерес у споживача, тобто кожен індивідуум характеризується відмінними потребами, які можуть бути задоволені через повідомлення, «... яке має цінність, значущість для суб'єкта» [7, с. 26]. В різних сферах людської діяльності сутність терміну «інформація» визначається із окремими смисловими відмінностями. Для прикладу, в техніці його сприймають як повідомлення, що містить певну кількість символів і знаків в парах «людина-людина», «людина-машина» та «машина-машина», коли в економіці – обмін даними для зниження невизначеності, що уможливорює зменшення ризиків та збільшення ймовірності досягнення поставлених цілей.

В правовому полі зміст інформації визначено одразу в кількох законодавчих документах. Так, в Законі України «Про інформацію» досліджуваний термін поданий як «... будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді» [10]. В наукових колах не акцентується на необхідності фіксації інформації на певних носіях, а розглядаються аспекти отримання й застосування таких відомостей. Серед численних позицій привертає увагу думка таких науковців як Л. Данильчука [5, с. 19], який наполягає на розумінні інформації як відомостей, які можна отримати, опрацювати, використати, передавати й зберігати, Д. Біленської [1], яка підкреслює важливість використання таких даних для генерування нових знань, Т. Писаренко [7, с. 10], що розглядає такі сигнали для характеристики стану й відстеження змін в системі. В сукупності, такі міркування складають основу сприйняття інформації на мікрорівні як звязуючої субстанції між усіма складовими, виходячи з того, що має місце постійний обмін даними поміж елементів підприємства та суб'єктами зовнішнього середовища, яка водночас є й одним із ресурсів, значення якого в умовах цифрової економіки суттєво зросло. Більш того, без інформації не може існувати жодна система, але окрім її наявності важливим є й якість та спроможність отримати й використати максимально ефективно, що потребує створення й постійного удосконалення відповідної системи нижчого порядку, тобто обліково-аналітичної в межах управління підприємством та забезпечення його економічної безпеки.

Проведене узагальнення дозволило сформуванню уявлення про існування доволі узгодженої позиції щодо суті обліково-аналітичного забезпечення, яке виконує інформаційну, облікову, організаційну та контрольну функцію в межах системи управління підприємством. Певні відмінності виникають в контексті уточнення інформаційної основи та структурних складових такої системи. Першу позицію можна проілюструвати шляхом цитування кількох трактувань цього терміну. Р. Бруханський вважає, що обліково-аналітичне забезпечення являє собою «... раціональну модель, яка повинна враховувати внутрішні і зовнішні інформаційні сфери, відображаючи комплексну консолідовану інформацію про діяльність суб'єкта підприємництва та його стратегічний розвиток» [2, с. 22], при цьому не уточнюючи зміст базових процедур інформаційного обміну, а лише констатує, що функціонування такої системи повинно задовольнити інформаційні потреби для продовження діяльності певного підприємства. Суттєво вищим рівнем деталізації відрізняється погляд Л. Гангал, згідно з яким йдеться про «...систему, котра складається з низки підсистем, на вході якої є дані, зокрема, оперативного, статистичного, фінансового й управлінського обліку, відносно яких здійснюються процеси обробки (узагальнення, класифікації, перевірки, аналізу), а на виході – аналітичні звіти для застосування певними суб'єктами в процесі прийняття управлінських рішень» [3, с. 125]. Окрім спроби подання обліково-аналітичного забезпечення як класичної системи із визначенням вхідних потоків, внутрішніх процесів та вихідного результату, важливим є те, що науковець розглядає виключно внутрішнє інформаційне поле. Тобто, перша позиція полягає у відмінності поглядів науковців щодо інформаційного поля. Вважаємо, що другий підхід є більш вірним, оскільки спирається на розуміння того, що у звітності відображаються лише факти, що стосуються діяльності підприємства. Частково уявлення про зміни у зовнішньому середовищі можна прослідкувати через активність контрагентів щодо обсягів закупівлі продукції та динаміки цін на матеріали й сировину, а також внесення коректив у систему оподаткування й коливання курсу національної грошової одиниці, але така інформація є недостатньою для відстеження моментів виникнення й проявів основних зовнішніх факторів, що впливають на діяльність підприємства. Ці аргументи є підставою все таки вважати, що обліково-аналітичне забезпечення

дозволяє працювати із внутрішнім інформаційним полем. Попри ці відмінності усі дослідники однакові в тому, що ефективне функціонування такої системи є необхідним для управління підприємством, зокрема через високу динаміку в активності суб'єктів зовнішнього середовища та інтенсивність внутрішніх процесів. На цьому факті наголошує й А. Загородній, доводячи, що «... обліково-аналітичне забезпечення суб'єкта підприємництва є досконалою формою організації всіх видів обліку й аналізу, метою якої є прийняття виважених поточних і стратегічних управлінських рішень та контролю над їх реалізацією» [9, с. 98]. В межах цього визначення йдеться не лише про створення інформаційного підґрунтя для прийняття рішень щодо вирішення поточних проблем, зокрема в частині ліквідації уже існуючих загроз, але й розроблення й реалізації превентивних заходів для зменшення ймовірності зниження безпеки в тактичному й стратегічному вимірі.

Друга позиція, що викликає дискусію серед науковців, пов'язана із структурізацією обліково-аналітичного забезпечення як системи. С. Барановська, як і А. Загородній, вважає за необхідне виділяти дві складові, тобто така система «... ґрунтується на даних оперативного, статичного, фінансового і управлінського обліку, включаючи оперативні дані, і використовує для економічного аналізу статистичну, виробничу, довідкову та інші види інформації» [9, с. 9]. Інша точка зору, якої дотримується не менша кількість дослідників, полягає у виділенні, окрім підсистем обліку й аналізу, ще й аудиту та/або внутрішнього контролю, які у розумінні Н. Голянчук «...забезпечують перевірку облікових даних для формування достовірного підґрунтя прийняття управлінських рішень» [4, с. 409]. З позиції управління підприємством така структура є виправданою виходячи із необхідності узагальнення облікової інформації, подальшої її перевірки із наступним опрацюванням за допомогою відповідних методів аналізу. На нашу точку зору, безпекова діяльність потребує окрім облікової інформації ще й іншої, що відображає внутрішні процеси, яку можна умовно назвати «позаобліковою». Перевірці підлягають обидва види первинної інформації з внутрішнього інформаційного поля, зокрема й на предмет підтвердження або спростування, що дає змогу суб'єктам безпеки формувати цілісне уявлення про стан та характер змін в діяльності підприємства. Цей момент важливий, хоча йому й не приділяється належна увага,

оскільки не всі факти, що засвідчують можливий фактичний або потенційний вплив на безпеку підприємства, фіксуються документально, або ж це відбувається із запізненням та виявленням на момент, коли можливою є реалізація лише заходів для ліквідації загрози, але не її попередження. Для прикладу, незадоволеність працівників умовами праці виявляється у міжособистих розмовах, проявляється у збільшенні конфліктів із менеджерами та стає причиною погіршення якості й зниження продуктивності праці. Документальною підставою, що спонукає суб'єктів безпеки до застосування заходів для стабілізації ситуації, є різке збільшення заяв на звільнення, підтверджені факти крадіжок, втрати через брак з вини виконавців тощо. Відтак отримання й опрацювання позаоблікової інформації дає змогу як підготувати й застосувати заходи на випередження, так й швидко виявити початкові фактори, що спричинили появу та загострили негативний вплив певної загрози. Таке доповнення вимагає організації відповідних каналів отримання інформації, що є одним із секторів відповідальності саме служби безпеки підприємства.

Поруч із з'ясованими вище положеннями не менш важливими є й окремі організаційні моменти. Перш за все доцільно дослухатися до думки В. Лень щодо продукту обліково-аналітичного забезпечення, який повинен мати форму «... звітності для внутрішніх і зовнішніх користувачів у необхідному для них форматі» [8, с. 287]. Ця думка повинна бути реалізована не лише шляхом індивідуалізації запитів, але систематичності й безперервності процедури отримання інформації, її перевірки та подальшого аналізування, із можливістю уточнення окремих позицій. Зазначене реальне у випадку створення відповідних інформаційних каналів та розроблення внутрішньої форми обміну даними на основі максимально широкого застосування інформаційних технологій. В. Євдокимов у своїх розвідках акцентує увагу на важливості «... проведення облікових та аналітичних процедур в режимі реального часу, виявлення відхилень від запланованих показників і використання отриманих результатів для прийняття управлінських рішень» [6, с. 258]. Сучасні системи обліку дозволяють миттєво формувати звіти із відображенням реального стану активів і пасивів, зокрема в частині взаєморозрахунків із кожним контрагентом. Цифровізація облікових процесів як створює нові можливості, так й вимагає поступу в

ефективному їх використанні, що перш за все проявляється у встановленні й систематичному перегляді індикаторів інформаційного поля. Йдеться про необхідність визначення системи індикаторів, які будуть систематично визначатися за результатами опрацювання облікових даних із формулюванням критеріїв, що дають змогу встановити реальний або ймовірний факт зміни рівня безпеки. Традиційно такі індикатори встановлюються щодо результатів розрахунку фінансової звітності, тобто квартальної чи річної. На нашу думку, такі кроки не відповідають як поточній високій динаміці внутрішніх процесів, так й технологічним можливостям сучасних інформаційних систем, що застосовуються для обліку. Важливо означити індикатори за кожною функціональною складовою економічної безпеки підприємства із визначенням їх в реальному часі, що забезпечить вищий рівень оперативності в діях суб'єктів безпеки.

З'ясування положень обліково-аналітичного забезпечення щодо інформаційної основи та структурних складових такої системи із подальшим уточненням окремих організаційних моментів створюють необхідну основу для окреслення переваг, які виникають для забезпечення економічної безпеки підприємства:

- постійний моніторинг рівня економічної безпеки у розрізі основних функціональних складових в режимі реального часу;
- конкретизація індивідуальних інформаційних потреб суб'єктів безпеки із можливістю уточнення окремих позицій;
- встановлення факторів, що впливають на рівень економічної безпеки, через гнучкість в параметрах внутрішнього інформаційного поля, завдяки зміні переліку індикаторів, що забезпечує реалізацію превентивних заходів, тобто на випередження можливому виникненню й посиленню впливу загроз;
- формування інформаційного підґрунтя для розроблення, виконання й коригування реалізації кожного управлінського рішення менеджментом підприємства;
- більш повне використання нових можливостей, що утворюються за рахунок цифрової трансформації підприємства, зокрема в частині впровадження новітніх інформаційних систем в облік, для контролю за ефективністю використання ресурсів й досягненням інтересів;
- оперативність у реагуванні на зміну потреб персоналу у відповідності до тенденцій у цифровізації ринку праці.

Висновки. COVID-19 та широкомасштабні військові дії спровокували суттєві зміни в діяльності кожного українського підприємства, зокрема через виникнення нових загроз, що були спричинені ускладненням логістики, значною кількістю біженців та внутрішньо переміщених осіб, частковим руйнуванням енергетичної системи тощо. Такі зміни вимагають своєчасного реагування зі сторони суб'єктів безпеки на основі якісного інформаційного

підґрунтя, яке повинно бути створене завдяки обліково-аналітичному забезпеченню. Здійснене узагальнення дозволило поглибити розуміння засад функціонування такої системи та окреслити практичні моменти удосконалення через поточні умови функціонування підприємств. Подальші дослідження доцільно спрямувати на розгляд інструментів моніторингу зовнішнього інформаційного поля, зокрема конкурентної розвідки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Біленська Д. О. Визначення інформації в концепції антропоцентричного підходу. *Теорія і практика правознавства*. 2013. Вип. 2. URL: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5962/1/Bilenska.pdf>
2. Бруханський Р. Ф. Модернізація обліково-інформаційного забезпечення стратегічного менеджменту сільськогосподарських підприємств : монографія. Дніпропетровськ : Герда, 2013. 220 с.
3. Гангал Л. С. Механізм обліково-аналітичного забезпечення управління конкурентоспроможністю сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2016. № 1–2. С. 124–130.
4. Голячук Н. Обліково-аналітичне забезпечення як важлива складова управління підприємством. *Економічний аналіз*. 2010. № 6. С. 408–410.
5. Данильчук Л. Сутність дефініції «інформація». *Педагогіка і психологія професійної освіти*. 2012. № 5. С. 18–26.
6. Євдокимов В. В., Дикий А. П. Особливості організації бухгалтерського обліку при забезпеченні економічної безпеки підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України*. 2009. Вип. 24. С. 255–264.
7. Інформаційне забезпечення інноваційного розвитку: світовий та вітчизняний досвід : монографія / Писаренко Т. В., Кваша Т. К., Березняк Н. В., Прудка О.В. Київ : УкрІНТЕІ, 2015. 239 с.
8. Лень В. С. Обліково-аналітична система підприємства: обґрунтування, визначення, модель. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2016. № 1 (5). С. 281–290.
9. Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку / відповідальний редактор О. Є. Кузьмін. Львів : Львівська політехніка, 2012. 280 с.
10. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 р. № 2657-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

REFERENCES:

1. Bilenska D. O. (2013). Vyznachennia informatsii v kontseptsii antropotsentrychnoho pidkhodu [Definition of information in the concept of anthropocentric approach]. *Teoriia i praktyka pravoznavstva – Theory and practice of jurisprudence*, 2. Available at: <http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/5962/1/Bilenska.pdf> [in Ukrainian]
2. Brukhanskyi R. F. (2013). *Modernizatsiia oblikovo-informatsiinoho zabezpechennia stratehichnoho menedzhmentu silskohospodarskykh pidpriemstv* [Modernization of accounting and information provision of strategic management of agricultural enterprises]. Dnipropetrovsk : Herda [in Ukrainian]
3. Hanhal L. S. (2016). Mekhanizm oblikovo-analitychnoho zabezpechennia upravlinnia konkurentospromozhnistiu silskohospodarskykh pidpriemstv [The mechanism of accounting and analytical support for managing the competitiveness of agricultural enterprises]. *Innovatsiina ekonomika – Innovative economy*, 1–2, 124–130. [in Ukrainian]
4. Holiachuk N. (2010). Oblikovo-analitychne zabezpechennia yak vazhlyva skladova upravlinnia pidpriemstvom [Accounting and analytical support as an important component of enterprise management]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, 6, 408–410. [in Ukrainian]
5. Danylchuk, L. (2012). Sutnist definitsii «informatsiia» [The essence of the definition of "information"]. *Pedahohika i psykhohohiia profesiinoi osvity – Pedagogy and psychology of professional education*, 5, 18–26. [in Ukrainian]
6. Yevdokymov V. V., & Dykyi A. P. (2009). Osoblyvosti orhanizatsii bukhhalterskoho obliku pry zabezpechenni ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva [Peculiarities of the organization of accounting when ensuring the economic security of the enterprise]. *Problemy i perspektyvy rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy – Problems and prospects of development of the banking system of Ukraine*, 24, 255–264. [in Ukrainian]

7. Pysarenko T. V., Kvasha T. K., Berezniak N. V., & Prudka O. V. (2015). *Informatsiine zabezpechennia innovatsiinoho rozvytku: svitovyi ta vitchyznianyi dosvid* [Information provision of innovative development: global and domestic experience]. Kyiv : UkrINTEI. [in Ukrainian]
8. Len V. S. (2016). Oblikovo-analitychna systema pidpriemstva: obgruntuvannia, vyznachennia, model [Accounting and analytical system of the enterprise: justification, definition, model]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia – Problems and prospects of economics and management*, 1 (5), 281–290. [in Ukrainian]
9. Kuzmin, O. Ie. (Ed.). (2012). *Menedzhment ta pidpriemnytstvo v Ukraini: etapy stanovlennia i problemy rozvytku* [Management and entrepreneurship in Ukraine: stages of formation and problems of development]. Lviv: Lvivska politehnika. [in Ukrainian]
10. Pro informatsiiu: Zakon Ukraini vid 02.10.1992 r. № 2657-XII [About information: Law of Ukraine dated October 2, 1992 No. 2657-XII]. Available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>